

Oponentský posudek diplomové práce Zuzany Hájkové
Trajektorie osvojování a užívání jazyků českých neslyšících ve věkové kategorii 50+

Diplomová práce kolegyně Zuzany Hájkové přináší originální námět a zajímavé výsledky. Téma jazykových trajektorií je v souvislosti s komunitou českých neslyšících a jí užívanými jazyky zpracováno poprvé. Autorka práce se zaměřila na neslyšící druhé generace. Vybrala si konkrétně respondenty ve věku přes padesát let, tedy narozené zhruba od roku 1973 dále. Tito respondenti prošli socialistickým speciálním školstvím, kdy neslyšící neměli kromě základních a následně učňovských škol mnoho příležitostí ke vzdělávání. Školy byly převážně zaměřeny na tzv. orální výuku, tedy kladly důraz zejména na mluvenou češtinu. To mělo samozřejmě zásadní vliv na osvojování a užívání jazyků u těchto osob. V tomto kontextu má práce kromě své vědecké hodnoty i ryze praktický přínos jako doklad o konkrétních následcích tohoto typu vzdělávání českých neslyšících v jazykové oblasti.

Práce má velkou cenu i proto, že autorka shromáždila rozsáhlý jazykový materiál. Ten popisuje osvojování a užívání jazyků šesti neslyšících respondentů, tří mužů a tří žen. Takto detailní popis jazykového vývoje jednotlivců v současné lingvistice českého znakového jazyka nenajdeme. Patnáct hodin nahrávek výpovědí respondentů v českém znakovém jazyce pak autorka poctivě zpracovala a analyzovala v něm klíčové situace a okamžiky. Orientovala se podle toho, jak závažnou roli hrály v osvojování a užívání jazyků dané osoby.

Jazykovou trajektorii jednotlivých osob rozdělila do několika obecných období, v nichž tyto klíčové momenty dále identifikovala: dětství a výchova v původní rodině, vzdělávání, zaměstnání, vlastní rodina a výchova vlastních dětí. Ve výpovědích respondentů pak autorka sledovala, jak se v daných obdobích měnilo u respondentů užívání jazyků, tedy konkrétně českého znakového jazyka a češtiny mluvené a psané, a jaké faktory na to měly vliv.

Oceňuji také kapitolu 3.5. Jazykové postoje respondentů, která přesahuje zadání diplomové práce. Diplomantka kapitolu po zvážení přidala sama, protože shledává postoje respondentů za relevantní při zkoumání jejich jazykových trajektorií. Dané postoje analyzuje a shrnuje. Na závěr uvádí, že ji samotnou překvapilo, jaký důraz kladou respondenti na užívání mluvené češtiny. Přesto, že tito starší neslyšící celý život v každodenní komunikaci spíše používali český znakový jazyk, prohlašují, že mluvení je pro život ve většinové společnosti nesporně důležité. Vyzdvihují tak důležitost učit se mluvenou češtinu. Jak autorka zmiňuje, neslyšící respondenti se vyjadřovali kriticky k tomu, že dnešní výuka je vedena převážně ve znakovém jazyce. Podle nich se pak sice děti lépe vyjadřují v psané češtině, ale jejich mluvená čeština na tak dobré úrovni není.

Já osobně mám za to, že tento postoj starších členů komunity neslyšících není příliš překvapivý. S podobnými názory se u této skupiny neslyšících lze setkat poměrně často. Oceňuji snahu diplomantky tyto názory interpretovat a souhlasím s jejím závěrem, že jde o následek celoživotního vnímání mluvené češtiny jako dominantního jazyka.

Souhlasím také s autorkou, že těchto šest kazuistik nestačí pro obecná tvrzení a je nutno navázat dalšími výzkumy jazykových trajektorií neslyšících uživatelů českého znakového jazyka a češtiny. Autorka však provedla první kroky tímto směrem bádání a i přes omezený počet respondentů se jí podařilo přinést relevantní informace. Zároveň práce přináší důkazy o důležitosti určitých životních událostí (jako je například vstup do procesu vzdělávání či volba životního partnera) pro jazykový vývoj neslyšících jednotlivců

Co se týče grafické podoby práce, nemám mnoho námitek. Práce má jasnou strukturu a je přehledně členěna.

První dvě kapitoly se dostatečně věnují teorii. Je zde náležitě vysvětlena problematika komunity neslyšících a jejich jazyka. Také oceňuji, že se autorka v úvodu dostatečně věnovala teorii jazykových trajektorií. Autorka dokázala, že umí pracovat s odbornou literaturou, vybrat z ní relevantní informace a uspořádat je tak, aby byly srozumitelné i čtenářům z řad laické veřejnosti.

Autorce bych ohledně grafiky vytkla jediné jistou nepřehlednost ve druhé kapitole. Jistě by bylo pro čtenáře výhodné, kdyby některé pasáže či jednotlivé termíny byly zvýrazněny například tučným písmem. Výklad by se tak stal přehlednějším.

Třetí kapitola se zabývá analýzou rozhovorů. Analýza je celkově velice pěkně zpracována. Mám však několik drobných výhrad.

Podkapitola 3.4. se mi zdá nepřehledná. Místy se čtenář setkává s odlišnými informacemi na různých místech textu a určité zmatení vyplývá i z několika dílčích chyb.

Chyby v kapitole 3:

Na s. 30 je informace: *“...uskutečnila follow-up rozhovor nejpozději do půl roku po jazykověbiografickém rozhovoru, ale u dvou respondentů se mi to bohužel ...”*. Dle mého názoru je tam chyba, místo u dvou má být u třech (Marek, Pavla a Marie měli dle tabulky follow-up rozhovor více než po půl roce).

Na s. 33 u respondentky Zuzany chybí informace, kolik jí bylo let v době rozhovoru? Z jiného místa v textu vyplývá, že 47let, ale přímo uvedeno to není.

Na s. 35 je špatně očíslování “viz ukázkou 1/1”.

V kapitole 3.4. je nejvíc nesrovnalostí, které čtenáře matou, zejména u osoby respondenta Jáchyma. Autorka uvádí, že všichni respondenti mají neslyšící rodiče a slyšící prarodiče, ale Jáchym nemá jen slyšící prarodiče – má i neslyšící prarodiče (srov. s. 34). Autorka uvádí, že všichni respondenti chodili na učiliště pro neslyšící, zjišťujeme ovšem, že Jáchym chodil do učiliště mezi slyšící, a pak se objevuje informace, že Jáchym navštěvoval ZŠ “pro žáky s vadami sluchu”. Jak to tedy je? Jáchym absolvoval učiliště pro slyšící, nikoli pro neslyšící?

Je možné, že výše uvedené zmatení vychází také z nepřesné práce s termíny. Jako čtenáři mi občas nebylo jasné, v jakém významu autorka používá termíny “neslyšící”, “nedoslýchavý”, “škola pro žáky s vadami sluchu” apod.

Práci čtenáři neulehčuje ani časté chybné odkazování. Uvádím příklady, ale podobných chyb bylo více:

Ad1) špatně očíslování “viz ukázkou 2/16” (s.69)

Ad8) špatně očíslování “viz ukázkou 1/9” (s.71)

Ad9) špatně očíslování “viz ukázkou 1/10” (s.72)

Práce je jazykově i stylisticky na dobré úrovni, gramatické či stylistické nesrovnalosti se objevují jen zřídka.

Otázky na autorku práce:

- 1) Diplomantka v práci na s. 78 uvádí, že bohužel v rámci výzkumu z časových důvodů nezvládla porovnat prvotní rozhovory s respondenty s druhými rozhovory s nimi (tzv. follow-up). Respektuji tento fakt, i když toto srovnání by bylo jistě velice zajímavé. Přesto bych ráda požádala diplomantku, aby provedla dílčí porovnání jednoho (či více) prvotního a follow-up rozhovoru a uvedla několik rozdílů, které s časovým odstupem mezi rozhovory bylo vidět.
- 2) Autorka si jako cílovou skupinu svého výzkumu vybrala skupinu neslyšících druhé generace ve věku 50 a více let. Pokud by si autorka hypoteticky představila vedle této své cílové skupiny ještě druhou skupinu, totiž neslyšící první generace ve věku 50+, dovedla by si představit nějaký rozdíl mezi osvojováním a užíváním jazyka u takových dvou skupin?
- 3) Dále by mne zajímalo, proč si diplomantka vybrala právě tuto věkovou skupinu neslyšících (50+) a nikoli třeba neslyšící ve věku 70 a více let. U nich by podle mého názoru byl ještě výraznější vliv orální výchovy v socialistickém školství, což by bylo zajímavé zkoumat a tento vliv tak doložit.

ZÁVĚR:

Konstatuji, že předložená diplomová práce splňuje nároky na závěrečné práce kladené a doporučuji k obhajobě.

Navržené hodnocení: výborně

Praha, 2. 9. 2024

Mgr. Radka Nováková

Ústav bohemistiky pro cizince a komunikace neslyšících